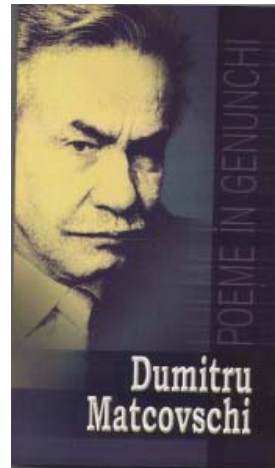

POETUL ȘI „BOALA DE BASARABIA”

Dr. hab., prof. univ.
Andrei ȚURCANU

„Litaniile în genunchi”¹, cântecul de lebedă al lui Dumitru Matcovschi, descoperă o consonanță neașteptată dintre Eminescu din „Oda în metru antic” și mesianismul lui Alexei Mateevici din poeziile de la 1907. O presimțire a „întunecării”, a sfârșitului se leagă prin fire nevăzute cu sentimentul unui apocalips general, cu o bulversare a tuturor valorilor și o închidere a tuturor orizonturilor: „Aceași lume măcinată de nevroză./ Aceași veche casă de nebuni./ Același bălci, nicio metamorfoză./ Aceleași munci de luni și până luni.// (...) Măcar să ard pe propriul meu rug./ Nici rana cangrenată nu se vindecă./ Să fug, dar cum și unde să fugi din balamuc?/ Fulgeră steaua, iarși... imensitatea spintecă...”. („Nici Maica Maria”). Poetul suferă enorm, iar boala, cu recidive tot mai violente, este una mai veche numindu-se „boala de Basarabia”. „Boala de Basarabia” este întâi de toate „boala Basarabiei”. Marginea sau „mărgioara”, cum îi spune el, „trecută prin foc și prin sabie”, este acum cuprinsă de forța nestăvilită a „bastardizării”, de metastaza generalizată a „voinței de putere” a străinului inoculată în deviantul autohton multiplicat și pluralizat în ritmuri năvalnice. Prezență obsesivă, terorizantă, povară ce apasă cu greutate asupra destinului național, indice al unei fracturi fatale în însăși ontologia mărgioarei, deviantul poartă diferite măști, care sunt tot atâtea definiții morale: impostori, pigmei, cameleoni, gurmanzi, coțcari ori, în spiritul lingvistic al originilor sale alogene, *bezbojnici*. Având o rădăcină comună, „din neamul lui Cain”, uniți într-un plural obligatoriu, ubicuu, ei „vin lăcuste, ca barbarii, de-o veșnicie vin și vin”, infiltrându-se în voința de identitate tot mai anemică a neamului, fisurând-o, slăbind-o până la anihilare, până la instituirea unui sentiment de disperare apocaliptică: „Popor îngenuncheat, ratat...”. Nu mai este vorba de o putere străină agresivă, cu care altădată „stăpânul casei” (stăpân, totuși!) lupta „haiduțește”, „piept la piept”, ca într-o baladă. E o forță oarbă, devastatoare, o energie colectivă malefică, inexorabilă: „Pe la munte, pe la mare,/ pe aici, pe nu știu unde,/ pe aproape, pe departe,/ pe la Nistru, pe la Prut,/ printre cruci, printre morminte,/ latră câinii pe-ntrecute/ și cum latră – stea polară/

Dumitru Matcovschi. *Poeme în genunchi*, Chișinău, 2013

uite-o-n hăuri a căzut// (...) Latră câinii, răi. Iar pruncul/ lângă pieptul mamei plânge./ Latră câinii, turbi. Iar șoapta/ se preface-n țipăt crunt./ Latră câinii, lupi. Iar mâna/ gâdelui de gât ne strânge./ Cine să te mai ajute?/ Frații unde se ascund?// Latră câinii nebunește./ Răgușesc, dar tot mai latră./ Umblă haită, grași ca lutul./ javre leneșe, potăi./ Dorm stăpânii ca stăpânii./ vânzători de neam și vatră:/ ce le pasă că-i de piatră/ lacrima din ochii tăi? E o maladie omniprezentă, un morb general care reclamă alte unelte de reacție lirică, de atenționare și mobilizare națională decât cele folclorice. Poezia se deplasează de la imaginarul unei rusticități fruste către tonul biblic și expresia mesianică, „ajungând la bocet, blestem și diatribă, altoite pe o viziune încrâncenată, gândind lumea maniheic” (Adrian Dinu Rachieru). Reținem din citatul lui A.D. Rachieru „viziunea încrâncenată”, dar să consemnăm și un vers definitiv pentru noua perspectivă poetică: „blesteme scriu, satire scriu, și nu balade”. Poetul-țăran de altădată, care-și identifica metonimica „mărgioară” cu propria casă ori cu propria grădină, s-a preschimbat în poetul cetății – poetul-tribun și poetul-însingurat în disperare și rugăciune pentru Basarabia „furată, trădată mereu”, acum chiar de fiii săi turnați într-un nou „stereotip” de viață: „Om, viu, să fiu mă zbat și sunt, mai sunt./ Chiar să muncești ca osânditul și să mori?/ (...) Și se revarsă peste margini, grea, mizeria,/ ca un prăpăd, ca o pustietate.// Aceași, repetată, minciuna, agresivă./ Stereotipă. Chezășie ni-i, simbol./ Viața în clipă ne-o trăim, sântem în clipă./ Dansăm pe funii și sărim, bastarzi în gol.” („Stereotip”).

Întors „la neam și la durere”, în fața dezastrului ontologic și a entropiei identitare, sentimentul se radicalizează la limită, se crispează virulent, contorsionat, oscilând între accese de mânie vitriolată, sarcasm, vehemente satirice și un gust amar

al vidului și zădărniceii, sfârșind, odată cu trecerea anilor, în plânsete bacoviene ale sfâșierii sau în rugii tăcute, pline de durere, niște „litanii în genunchi” din care se revarsă o nemărginită sete de credință. În percepția imaginii plurale a „impostorilor”, „câinilor”, „pigmeilor” ori a „bezbojnicilor” se resimte un acut sentiment de alteritate, o imperioasă nevoie de a bate alarma, stringența unui act de stigmatizare și cauterizare publică a forțelor răului, conștiința unei misiuni naționale salvatoare dublată de un sentiment al zădărniceii generale: „La masa tăcerii divine,/ în fața cuvântului drept,/ se luptă poetul cu sine,/ un mare nebun înțelept. (...)// Prostită, mulțimea, în stradă,/ se-nchină la chipul cioplit/ din marmură, bronz, ciocolată/ a monstrului blagoslovit.// Rușine. Mesia nu vine./ Și iarăși icoanele cad./ La masa tăcerii divine,/ poetul ca un condamnat”. („În fața cuvântului”).

De aici și o înverșunare resimțită cu putere în aceste „litanii în genunchi”, retorica lor inflamantă, izbucnirile satirice, blestemele aspre, prin care se întinde expres finalitatea unui efect de exorcizare. În plin avânt al mișcării de eliberare națională din Basarabia poetul avea toată încrederea în necesitatea și eficiența unor astfel de „slujbe” în forum. Răul era plural, dar nu era încă ubicuu, nu cuprinsese încă ființa intimă a neamului. Și atunci „nervii” poetului băteau alarma, ca în această poezie scrisă în 1984: „O ciocănitore și-a făcut cuib/ în creștetul meu./ Un vindereu și-a făcut cuib/în creștetul meu./ O coțofană și-a făcut cuib/ în creștetul meu./ Nervii.// Ciocănitorea puișori a scos: carrr!// Vindereul puișori a scos: carrr!// Coțofana puișori a scos: carrr!// Toată ziua carrr!// Toată noaptea carrr!// Și iarși, iarși, iarși de la început./ Nervii”. („Nervii”). Dar *la mărgioară* mai exista un plural, cel identitar, acel *noi* de care tribunul vizionar se simțea legat printr-un sentiment organic de comuniune și de destin. Există un popor rătăcit prin negurile istoriei: „ne-am rătăcit prin pâclă și nu ne mai găsim”. Există și îndemnul unui *eu* – parte integrantă a acestui popor: „să așteptăm preasfânta și preacinstita rază,/ lipindu-ne soarta de soarta plaiului”. Erau neliniști existențiale comune, manifestându-se și ca neliniști ale răspunderii proprii: „o teamă ca o vamă începe a te pătrunde”. Curând însă liantul interior al pluralului identitar a suferit o metamorfoză, rezultat al revelației unei anamorfoze nefaste în ființa națională. Pluralul s-a bulversat odată cu o istorie în continuă derivă: „Neroadă și vremea, și lumea neroadă”. Eul poetului nu-și mai găsește locul firesc și nu se recunoaște într-un *noi* înstrăinat de esența sa primară, întemeietoare de neam: „Învechiți în

rele, în eretice,/ am ajuns, cumplit blestemul, crud/ să ne cârpinim istoria cu petice/ și să-l cinstim, să-l proslăvim/ pe Belzebut.” Scindarea se remarcă în distanța pe care o ia el prin ironie acidă, sarcasm amar și viziune tragică față de un plural deviant, un *noi* bastardizat, corupt, micșorat, împușinat în substanța sa identitară: „...a venit străinul, i-am ieșit cu plinul,/ mititei cu plinul;/ toți și fiecare/ am tăiat bogheta,/ pentru osanale,/ pentru „mnogo leta”;/ (...) până hăt în vale,/ până unde-i podul,/ răsuna urale,/ chefua norodul...// Niciodată Nistru,/ mărgioara, vadul,/ n-a fost mai sinistru/ și mai blestematu:// oamenii minunea/ așteptau de-a valma,/ una-i rugăciunea,/ una cu sudalma...// (...) vlăguți și cōpii,/ nu-i o întâmplare,/ am căzut ca snopii/ sub secerătoare” („Mititei cu plinul”). În această viziune, *poporul* se surpă într-o existență amorfă de *gloată* fără semne distinctive, orbecăind prin istorie fără țintă și fără ideal: „Nici un ideal./ Chipul Mântuitorului șters,/ ireal”. Față în față cu acest vid ontologic, poetul este tot mai singur și tot mai *nesigur pe sine*, nesigur de menirea sa. Gloata nu are nevoie de poeți, ea preferă să-și bage proccii „în bōlniță, în casa de nebuni”, de unde și constatarea plină de tristețe: „Vreme neroadă, vreme ratată./ Nu se mai scrie ca altădată”. „La vârsta solitudinii” condiția sa existențială de excepție („la masa tăcerii divine/ în fața cuvântului drept”) se confruntă tragic cu o condiție istorică ingrată – „poetul ca un condamnat”. Deși rezervele de robustețe țărănească îl țin în picioare („sunt înfrânt, dar nu îngenuncheat”) și adesea mai „scrâșnește-n dinți confesiuni, amare și zgârcite, ca sudalme”, ispita bacoviană este tot mai puternică. Atunci când nu bacovenizează pur și simplu, Dumitru Matcovschi este un Bacovia trecut à rebours prin Pilat, un Bacovia întunecat de durere, dar înseninat de rază divină a unui neperitor temei: „Eu cad. Să plâng? Să nu mă bucur?/ Dar am și eu, nu am un înger păzitor?/ Și frunzele îngălbenite se scutur/ toamna târziu, când vine vremea lor.// Eu cad, mă zbat, aceeași pasăre rănită,/ același larmăt însăimântător,/ aceeași patimă sălbatică, ispită,/ același frânt, înfrânt, același zbor.// Eu cad. O clipă. Unică. Eternă./ Un paradis cu îngeri și cu zei./ În taină cad, în limba mea maternă./ În tropii mei.// Arde, mășcat, focul gheenei arde,/ aici departe, dincoace de vad,/ și tot aici departe,/ dogite, clopotele învierii bat.// Râde prostiță, galben râde gloata./ Orbecăiesc, târătoresc cei slabi/ și nu aud cum frânge roata/ oase de sclavi bolnavi, de basarabi.// Eu cad. Îmi toacă-n cap o ghionoaie./ Plouă cumplit, învârtejtit, acid./ Din Carul Mare cad, în țarc, pe foaie./ În azi, în ieri, în nicăieri, în vid”. („Zbor frânt”).

Reproșându-i, întemeiat, „ispita maniheică” și „complexul lui Cain”, Theodor Codreanu observa, în contrapondere, la poetul „mărgioarei” de la Nistru un „nesațiu de viață ce trece prin poeme”. Torturantul, „nesfârșitul vid” lăsat în urmă de „țeroarea istoriei” i se strecoară cu perfidie în inimă, îl încrâncenează, îi stoarce puterile și-l obosește, uneori până în pragul renunțării: „Ca pasărea cu-o singură aripă,/ de zbor, de nor, de dor am obosit”. Dar tot acest gol ontologic trezește în el, ca replică specific locului, ca o reacție distinct basarabeană la schimbările capricioase ale destinului, un „sentiment românesc al ființei” *sui-generis*. E un sentiment al infinitului vieții manifestându-se constant într-o râvnită intimitate cu „verdele crud”. Este un „aproape” pe care toți poeții reprezentativi ai Basarabiei de azi l-au dorit cu o patimă ardentă. În fața Providenței, însă, ei l-au invocat cu o nesfârșită sfială, într-o psalmodiere de *rugă a inimii* transmisă de tradiția filocaliilor, dar cunoscută în spațiul dintre Prut și Nistru, prin amara experiență a *marginii*, ca o experiență a fatalității care numai cu ajutorul lui Dumnezeu poate fi îmblânzită. „Apără-ne, Doamne,/ verdele de țară,/ apără-ne, Doamne,/ verdele de grai,/ verdele de cântec/ apără-ne iară,/ jalea moldoveană,/ gura cea de rai.// Apără-ne, Doamne,/ țarina bătrână,/ verde să erupă/ mugur în livezi,/ verde frunza verde/ pururi să rămână,/ rugăciunea să ne fie/ verde crez”. Sau: „Scriu pe albă

foaie/ albe rugăciuni:/ - Dă-ne, Doamne,-o ploaie,/ fă-ne, Doamne, buni”. Litiunile „albelor rugăciuni” fac să palpate sentimentul unei Basarabii ideale și eterne în palimpsest. În rezonanțele pure ale acestui *arheu al mărgioarei* neatinsă încă de reflexele turburi ale deviantului voinței de putere străine, în această părelnică „umbră a misterului” poetul se scaldă ca într-o apă a uitării: „S-au tulburat, s-au limpezit/ apele cerului./ De ce-ai plecat, de ce n-ai venit,/ umbră-a misterului?// S-au limpezit, s-au tulburat/ patime tinere./ De ce-ai venit, de ce-ai plecat/ cu Joi, cu Vinere?// Se trece veac, se trece timp/ cu om, cu rodie./ Rămâne stea pe cel Olimp./ cu nouă zodie.// Începe veac, începe timp/ în clipa unică./ Luceafăr vechi, în hău adânc,/ alunecă...” („Dialectică”). E o boare de sacralitate care nu are (încă) știre de istorie, de încrâncenările și anamorfozele ei, care le încape și le împacă pe toate într-o transparentă unică de sâmbure al veșniciei, adevărind parcă spusa poetului că „veșnicia s-a născut la sat”. Doar că „satul” – „la început” – era un loc de țară, „la vad, o mărgioară”, cu o casă la care Dumitru Matcovschi, în ceasul de taină și în ceasul de cumpănă, se întoarce iar și iar, îngânând litanic, de parcă ar toarce direct dintr-un caer de aur al unui mit: „Galbene, miezoase/ merele domnești.../ Casa mea de-acasă,/ tare scumpă-mi ești./ Ruginită frunza,/ ploile se cern./ Casa mea de-acasă,/ cuibușor matern...”.

Iurie Platon. *Amintiri*, porțelan, 3 piese, 1992